

GOVOR BARBANŠTINE (PRILOG ZA OPIS JUGOZAPADNOGA ISTARSKOGA ILI ŠTAKAVSKO-ČAKAVSKOGA DIJALEKTA)

Lina Pliško, *GOVOR BARBANŠTINE*

Filozofski fakultet u Puli, Pula, 2000.

Jezična je raznolikost Istre predmet istraživanja domaćih i stranih jezikoslovaca još od konca 19. stoljeća kada se javlja zanimanje za romanske idiome u Istri i, sve više, za čakavske dijalekte. Izdvaja se prvi opsežniji znanstveni opis i klasifikacija svih idioma u Istri u doktorskoj disertaciji *Josipa Ribarića* iz 1916. godine (neobranjenoj zbog niza okolnosti, no ipak objavljenoj u raspravi pod naslovom *Razmjешtaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri* tek 1940. godine), a zatim i pregled i klasifikacija istarskih govora poljskoga dijalektologa *Mieczysława Mańeckog* u raspravi naslovljenoj *Przegląd słowiańskich gwar Istri* (1930.). Od polovice 20. stoljeća pa prema njegovu koncu sve veći broj dijalektologa istražuje čakavske idiome u Istri i ujedno upozorava na potrebu daljnjih istraživanja. Osobito se ističu M. Hraste, D. Brozović, P. Šimunović, M. Moguš, B. Finka, I. Lukežić, S. Vranić, J. Kalsbeek. Niz se nastavlja i u ovome stoljeću što potvrđuje i nedavno objavljena knjiga Line Pliško *Govor Barbanštine*.

Budući da se od Hrastinih istraživanja jugozapadnih istarskih govora 1963. godine o govoru Barbanštine u dijalektološkoj literaturi nije pisalo te da cjelovita opisa mjesnih govora

Barbanštine do sada nije bilo (u starijoj se i recentnijoj dijalektološkoj literaturi nalaze samo parcijalni podaci o njima), dragocjeno je autoričino istraživanje tih mjesnih govora, a zatim i ovo objavljivanje njihova opisa i klasifikacije. Na temelju građe prikupljene terenskim istraživanjem L. Pliško je primjenom suvremenih metodoloških i klasifikacijskih dijalektoloških kriterija opisala i sistematizirala mjesne govore Barbanštine te tako popunila još jednu od praznina na hrvatskoj dijalektološkoj karti, ili preciznije u istraženosti *jugozapadnoga istarskoga ili štakavsko-čakavskoga dijalekta*, najneistraženijega čakavskoga dijalekta, kojemu ti govori i pripadaju.

Opis se i sistematizacija mjesnih govora Barbanštine u knjizi L. Pliško temelje na analizi fonoloških, morfoloških i nekih morfoloških osobitosti što je ujedno i okosnica cijele knjige. No, krenimo redom.

Nakon prvoga, uvodnoga dijela s podnaslovom *Barbanština u povijesnom, geografskom, demografskom i društvenom određenju*, u drugome poglavlju naslovljenom *Istraženost i definicija govora Barbanštine* autorica na temelju znanstvene literature i dosadašnjih istraživanja iznosi sažeti prikaz geneze i

teritorijalne rasprostranjenosti čakavskoga narječja. Uporišta su joj pritom u radovima D. Brozovića, M. Moguša i I. Lukežić utvrđene faze povijesnoga razvoja hrvatskoga jezika a unutar njih i razvoj izoglosa koje su od protojezičnih skupina zapadnoga južnoslavenskoga dijalekta i starojezičnih dijalekatskih skupina dovele do uspostave triju narječja hrvatskoga jezika u predmigracijskome razdoblju, te u radovima D. Brozovića utvrđena predmigracijska i postmigracijska dijalekatska i narječna slika hrvatskoga jezičnoga prostora. Poseban je naglasak, razumljivo, na rasprostranjenosti čakavskoga narječja. Migracije su se stanovništva izazvane turskim prodorima koncem 15. st., a koje na hrvatskome jezičnome prostoru ujedno znače i migracije dijalekata i narječja, osobito odrazile na dijalekatsku sliku Istre pa autorica ističe da uz dva autohtona, predmigracijska dijalekta (sjevernočakavski ili ekavskočakavski i buzetski ili gornjomiranski) tu sliku danas čine i tri doseljenička dijalekta prenesena u Istru tijekom migracija (jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt, srednjočakavski ili ikavsko-ekavski čakavski i južnočakavski ili ikavsko-čakavski dijalekt). Govor Barbanštine, prema u dijalektologiji općeprihvaćenoj klasifikaciji D. Brozovića, pripada upravo doseljeničkome *jugozapadnome istarskome ili štakavsko-čakavskome dijalektu* - postmigracijskome dijalektu složene strukture "u kojoj glavni jezični sloj čine značajke ikavske čakavštine iz zadarskoga zaleđa, ali su održane i značajke asimiliranih ikavskih štakavskih štokavaca podrijetlom iz makarskoga

(podbiokovskoga) kraja, koji su u Istri stigli u migracijskome valu s čakavcima ikavcima, a u većem ili manjem broju i jezične značajke starosjedilačkih čakavaca ekavaca" (str. 27). Barbanci su, ističe autorica, "kao i mnogi jugozapadni Istrani, potomci migriranih hrvatskih ikavaca iz dalmatinskoga štokavskoga zaleđa koji su u dodiru s čakavcima čakavizirali svoj idiom" (str. 29).

Nakon jezičnoga definiranja Barbanštine u nastavku se precizno definira teritorijalno i administrativno područje Barbanštine, a zatim se autorica zadržava na pitanju dosadašnje istraženosti mjesnih govora toga područja. Predstavljene su već spomenute rasprave J. Ribarića, M. Mačekog, M. Hraste, položaj mjesnoga govora Barbana na karti čakavskoga narječja B. Finke i M. Moguša, te klasifikacija dijalekata čakavskoga narječja D. Brozovića koja je polazište i u ovoj knjizi.

Osnovni je cilj istraživanja Line Pliško bio opisati i klasificirati mjesne govore Barbanštine prema jezičnim osobitostima na dvjema razinama: fonološkoj i morfonološkoj, a zatim na temelju zastupljenosti pojedinih jezičnih činjenica u analiziranim dijalektološkim punktovima utvrditi jesu li barbanski mjesni govori jezično homogeni ili se polariziraju na podskupine. Analizi je jezičnih osobitosti na fonološkoj i morfonološkoj razini posvećeno treće i najveće poglavlje ove knjige naslovljeno *Govor Barbanštine*. Polazište su za istraživanje bili podaci o jugozapadnome istarskome dijalektu u postojećoj literaturi na temelju kojih je sastavljen

Upitnik za terensko istraživanje. Njime je autorica istražila jezične činjenice ranijih istraživača te ih, na temelju rezultata svoga istraživanja, ali i osobnih jezičnih iskustava (L. Pliško je i sama izvorni govornik barbanskoga idioma), potvrdila ili, gdje je bilo potrebno, korigirala i dopunila. Pored upitnika kojim su ispitane fonološke i morfonološke osobitosti, u svim su dijalektološkim punktovima odabranima za analizu (Barban, Borinići, Dminići, Golašovo, Hrboki, Jurićev Kal, Manjadvorci, Orihi, Petehi, Puntera, Rebići, Sankovići, Sutivanac, Škitača) snimljeni govori izvornih govornika kako bi se precizno mogao utvrditi akcenatski sustav, fonetika, ali i ostale jezične činjenice koje nisu bile obuhvaćene upitnikom. Transkripcije su tih snimaka priložene na kraju knjige. Budući da je i u prethodnoj dijalektološkoj literaturi isticana višeslojnost jugozapadnoga istarskoga ili štakavsko-čakavskoga dijalekta, istraživanje je L. Pliško bilo usmjereno na utvrđivanje te višeslojnosti i u barbanskome idiomu, odnosno na određivanje pripadnosti jezičnih činjenica određenome dijalektu ili narječju. Stoga se analiza barbanskoga idioma temeljila na ekscerpiranju u literaturi već isticanih: općečakavskih jezičnih crta, južnočakavskih, štokavsko-štakavskih, supstratnih sjeverno-čakavskih, adstratnih srednjočakavskih, te jezičnih crta svojstvenih barbanskome idiomu, odnosno jugozapadnome istarskome dijalektu.

Rezultati su istraživanja prikazani na fonološkoj i morfonološkoj razini po lingvističkim kriterijima. U tumačenju se

gotovo svih kriterija polazi od određene jezične značajke kao kontinuate određenih dijakronijskih procesa. Jezične se činjenice najprije, dakle, tumače jezičnorazvojnim procesima. Iznose se podaci o realizaciji u narječjima hrvatskoga jezika, te (prema podacima u postojećoj literaturi) u jugozapadnome istarskome dijalektu, a zatim se iznose rezultati istraživanja suvremenih barbanskih govora. Pritom se najprije navode standardnojezičnim korelatima izraženi primjeri na kojima je pojava ispitivana, zatim očekivani oblici, a onda rezultati, odnosno potvrde iz upitnika i ogleđa govora. Na temelju tih primjera utvrđuje se realizacija ispitivane jezične značajke u barbanskim mjesnim govorima te njezina pripadnost određenome dijalektu ili narječju. Opis se, dakle, relevantnih jezičnih činjenica, kako ističe sama autorica, "temelji na sličnosti ili različitosti od drugih jezičnih sustava ranga narječja ili susjednih dijalekata, dakle ispitivanjem i opisivanjem alteritetnih i alijetetnih jezičnih osobitosti" (str. 66).

Fonološke je osobitosti mjesnih govora Barbanštine autorica utvrdila ispitujući i analizirajući sljedeće jezične značajke: 1. rezultat jotacije praslavenske skupine /*dj/ i starohrvatske skupine /dǫj/; 2. odraz praslavenske konsonantske skupine /*skj/ i /*sti/ i starohrvatske /stǫj/; 3. odraz praslavenskih konsonantskih skupina /*zgi/ i /*zdj/ te starohrvatskih skupina /zgǫj/ i /zdǫj/; 4. oblike zamjenice ča; 5. čakavske pune vokalizacije starojezičnoga poluglasa u "slabu" položaju (starojezični prijedlog vǫ i prefiks vǫ-); 6. čakavske pune vokalizacije

starojezičnoga poluglasa u "slabu" položaju u ostalim primjerima (*kǎdę, mālinā*, supletivni lik osobne zamjenice 'ja' *mān-*); 7. dvojaki refleks prednjega nazalnoga vokala /ę/; 8. rasterećenje napetosti u rubnim zonama sloga; 9. fonem /ǃ/; 10. preinake nepravih inicijalnih konsonantskih skupina /tć/ (*dǎci < *tći*) i /ht/ (*hǎteti*); 11. praslavensku konsonantsku skupinu /*čr/; 12. ograničenje distribucije suglasničke skupine /vr/; 13. zatvaranje artikulacije kratkoga vokala /o/ izvan akcenta; 14. debilabijalizaciju finalnoga nastavačnoga /-m/ > /-n/; 15. fonološki i fonetski status fonema /ć/; 16. akcentuaciju i 17. distribuciju refleksa /ǣ/. Pojedinačno bi prikazivanje ovih jezičnih značajki prešlo okvire jednoga prikaza, stoga ostajem samo na njihovu nabravanju.

Na morfonološkoj su razini ispitane i analizirane sljedeće jezične značajke: 1. status finalnoga slogovnoga /-l/; 2. oblici osnova glagola *krasti/kresti* i *rasti/resti*; 3. oblik upitne i odnosne zamjenice za značenje 'živo'; 4. oblik infinitivne i prezentske osnove glagola prefigiranih od glagola /*idti/; 5. oblik prezentske osnove glagola /*gręditi/; 6. odraz starojezične neodređene zamjenice /vǎs/; 7. primjeri s novijom otvrdlom j-protežom; 8. oblici osnova pokaznih zamjenica; 9. rotacizam u prezentu glagola /*mogni/; 10. analoška palatalizacija u prezentu i imperativu glagola; 11. status sibilizacije; 12. redukcija početnoga vokala u riječi; 13. zanijekani oblici prezenta glagola 'imati' i 'biti'; 14. oblik posvojne zamjenice ženskoga roda u značenju 'koji pripada njoj'; 15. oblik složenih pokaznih i

upitno-odnosnih zamjenica; 16. oblici pomoćnoga glagola za tvorbu kondicionala i 17. dočetak infinitiva.

Na temelju rezultata istraživanja, u zaključnim razmatranjima L. Pliško utvrđuje da su u barbanske idiome zastupljene: 1. općčakavske jezične crte, 2. južnočakavske jezične crte, 3. interferencije južnočakavskih jezičnih crta s crtama drugih čakavskih dijalekata, 4. osobitosti jugozapadnoga istarskoga dijalekta. Autorica ih precizno navodi posebno ističući da se neke ujednačeno javljaju u svim mjesnim govorima Barbanštine, a druge samo u nekima od njih. Tako, primjerice, među općčakavskim jezičnim crtama koje se ujednačeno javljaju u svim mjesnim govorima autorica navodi sljedeće: upitnu i odnosnu zamjenicu *ča* za značenje 'neživo', upitnu i odnosnu zamjenicu za značenje 'čiji': *čigov, ničigov* i neodređenu *svačigov*, relikte zamjene /ę/ > /a/ iza palatala (*jazik, jačmik*), slabljenje napetosti u rubnim zonama sloga u broju i zamjenici *jedan, jedno, jedna > nidan, nino, nina*, ograničenje distribucije suglasničke skupine /vr/, debilabijalizaciju finalnoga nastavačnoga /-m/ > /-n/, refleks prefiksalnoga /vǎ-/ > /va-/ u riječima *Vazam, vazmeni, vajk*, sliveni izgovor glasa [lj], rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moći*, oblik prezentske osnove glagola *gresti: gren, greš, gre, gremo, grete, gredu*, metatezu u osnovi G i A pl. osobne zamjenice 'oni': *njih > ih > hi/he*, oblike pomoćnoga glagola *biti* za tvorbu kondicionala: *bin, biš, bi, bimo, bite, bi* (jedino se u mjesnome govoru Sutivanca u 1. l. sg. sačuvao doseljenički oblik *bih*).

Samo se u nekim mjesnim govorima javlja općekačavski odraz suglasničke skupine /**skj/* > /šć/. Južnočakavske su osobitosti u barbanskoj skupini govora ikavski refleks jata, zamjena finalnoga slogovnoga /-l/ > /a/ u m. r. glagolskoga pridjeva radnoga, preinake nepravih inicijalnih konsonantskih skupina u prave /tć/ > /šć/, /ht/ > /st/, prijevojni lik /-e/ u korijenskom morfemu glagola *kresti, resti*, noviji troakcenatski sustav itd. Interferencije sa sjevernočakavskim supstratnim i adstratnim crtama autorica potvrđuje nizom jezičnih činjenica od kojih navodim samo neke: čakavske vokalizacije starojezičnoga poluglasa u slabu položaju (*malin, malinar, kadi/di, namon, manon*), neizmijenjena stara konsonantska skupina /**čr/* u nekim leksemima, kontrahirani oblici upitne i odnosne zamjenice u značenju 'živo', izostanak sibilizacije, ekavski refleks jata u malome broju leksema. Samo se u nekim mjesnim govorima javlja apokopirani *dočetak* /-t/, oblik *ta* u N sg. pokazne zamjenice m. r. *taj*, odraz konsonantske skupine /**dj/* > /j/, čakavska artikulacija fonema /ć/ kao [t'], neizmijenjeno finalno slogovno /-l/ na kraju riječi itd. Interferencije sa srednočakavskim govorima autorica nalazi u refleksu prijedloga /*vā/* > /u/, te u dočetu infinitiva /-ti/. Utvrđene su i interferencije južnočakavskih i općekačavskih osobitosti, te južnočakavskih sa štokavskim i štakavskim. Ove potonje L. Pliško identificira u priložima *zašto, našto* što su štokavsko-štakavski oblici, neodređenoj zamjenici *niš* što je južnočakavski lik, odrazu praslavenske skupine /**čr/* > /cr/, novijoj *j-protezi*

(*jopet/joped*). U nekim je govorima štokavsko-štakavski odraz praslavenske skupine /**skj/* i starohrvatske /*stǫj/*, te praslavenske /**zgj/* i starohrvatskih /*zgdǫj/* i /*zdǫj/*. U barbanskome su idiomu utvrđene i sljedeće osobitosti jugozapadnoga istarskoga dijalekta: refleks /*zdǫj/* > /jz/ (*grojze*), specifičan oblik posvojen zamjenice ž. r. u značenju 'koji pripada njoj': *njoji, njoja, njoje*, počakavljeni štokavsko-štakavski refleks /*ž/* > /**dj/* > /ž/, zatvaranje kratkoga predakcenatskoga /o/ u /u/, ujednačena artikulacija glasova [č] i [ć] itd.

Analizirane su jezične činjenice potvrdile pripadnost barbanskih mjesnih govora jugozapadnome istarskome ili štakavsko-čakavskome dijalektu, ali i pokazale da se ne radi o jedinstvenoj skupini govora. Stoga autorica zaključuje da u "barbanskome jezičnom tipu nejednakim intenzitetom i zastupljenošću interferiraju općekačavske i južnočakavske crte s dodirnim supstratnim ili adstratnim sjevernočakavskim crtama te s dodirnim adstratnim ikavsko-ekavskim značajkama" (str. 166). Budući da su te crte različito zastupljene u pojedinim mjesnim govorima, L. Pliško barbanske mjesne govore klasificira u tri podskupine: 1. **južnu podskupinu** u kojoj su znatnije zastupljene štakavsko-čakavske osobitosti (pripadaju joj mjesni govori Borinića, Hrboka, Manjadvoraca, Rebića i Škitače), 2. **središnju podskupinu** s pretežitim značajkama supstratnih starosjedilačkih (ekavskih) govora i adstratnih čakavskih doseljeničkih govora, a s manjim brojem štakavsko-čakavskih (pripadaju joj mjesni govori

Barbana, Golašova, Dminića, Jurićeva Kala, Peteha i Sankovića) i 3. **rubnu podskupinu** u kojoj interferiraju jezične osobitosti prethodnih dviju (mjesni govori Oriha, Puntere i Sutivanca).

Neupitna je vrijednost i značaj znanstvenoga istraživanja kojime je Lina Pliško najprije terenski istražila, a zatim primjenom suvremenih dijalektoloških kriterija opisala i klasificirala barbanske mjesne govore prema jezičnim osobitostima na fonološkoj i morfološkoj razini. Pritom je u punoj mjeri potvrdila definiciju Ive Lukežić prema kojoj je dijalektologija lingvistička disciplina koja se "u neodvojivoj vezi s poviješću jezika, bavi istraživanjem, opisivanjem, tumačenjem, klasificiranjem i rangiranjem jezičnih

razlikovnosti među apstraktnim i konkretnim podsustavima istoga jezika. Ona je jezikoslovna grana koja podjednako korespondira s jezičnim ishodištem i s njegovim kontinuantama, s dijakronijskom okomicom i sa sinkronijskom horizontalom." Prva je knjiga Line Pliško *Govor Barbanštine* veliki prilog opisu još neopisanoga jugozapadnoga istarskoga štakavsko-čakavskoga dijalekta i dragocjeni prinos hrvatskoj dijalektologiji (a budući da će se njome, vjerojatno, koristiti mnogi - od znanstvenika, preko studenata do znatiželjnika - zaslužila je i primjereniji uvez).

Sanja Holjevac

OŽIVLJAVANJE POVIJESNOGA, DIJAKRONIJSKOGA JEZIKOSLOVLJA I ANALIZA NARJEČJA

NAREČIA A NARODNY JAZYK

*Zbornik radova s međunarodne znanstvene konferencije u
Budmericama 1997., Vydavateľstvo slovenskej akademie vied,
Bratislava 1999.*

Narodni se jezik, kao ukupnost organskih idioma podređenih istomu dijasistemu s rangom jezika (u Rusiji dijalektni jezik), oduvijek na isti način stratificira. Raslojava se na narječja (u hrvatskome jeziku na tri) koja su (kao skup tradicionalnih teritorijalnih dijalekata) najstarija (u prošlosti i najraširenija) jezična forma. Stoga im i

pripada svojevrsni povijesni (jezični) prioritet. U referatima otisnutim u ovom zborniku, 39-ero jezikoslovaca, dijalektologa iz Slovačke, Mađarske, Poljske, Rusije, Ukrajine, Hrvatske i Slovenije, prikazalo je dijakronijsko i sinkronijsko stanje u narječjima pojedinih zemalja te preko dijalektoloških istraživanja ocijenilo, time i